

JOANNA OZIMSKA

O LUDYCZNOŚCI W GLOTTODYDAKTYCE.
ZASTOSOWANIE GIER SŁOWNYCH I UMYSŁOWYCH
W NAUCZANIU JĘZYKA WŁOSKIEGO

Anthony Mollica. *Ludolinguistica. Parlare e scrivere con creatività. Volume 3*.
Eli-La Spiga Edizioni, 2020. 280 ss. ISBN: 978-88-536-2715-5.

DOI: DOI: <https://doi.org/10.18290/rh237110.15>

Monografia *Ludolinguistica. Parlare e scrivere con creatività* stanowi trzeci tom włoskojęzycznej serii poświęconej problematyce nauczania języków obcych w oparciu na technikach ludycznych. Tematyce ludyczności i upowszechnianiu podejścia ludycznego w glottodydaktyce autor, kanadyjski badacz o włoskich korzeniach, Anthony Mollica poświęcił wiele lat pracy badawczej. W roku 2010 ukazał się tom zatytułowany *Ludolinguistica e glottodidattica*¹, którego znacznie poszerzone i uaktualnione fragmenty, uzupełnione o nowe treści i źródła bibliograficzne, znalazły się w omawianym podręczniku. Do napisania wstępów i posłowia Mollica zaprosił uznanych włoskich językoznawców – Lukę Serianniego i Tullia de Maura – oraz dziennikarza, pisarza i semiologa – Stefana Bartezzaghiego.

Podjęta przez autora problematyka została zaprezentowana w dziesięciu rozdziałach. Rozdział I, zatytułowany „Ludolinguistica e Glottodidattica” (15-36), przybliży czytelnikom zagadnienia związane z historią gier i zabaw, słownych i umysłowych oraz stan badań naukowych z obszaru technik ludycznych stosowanych w nauczaniu języków obcych ze szczególnym uwzględnieniem wkładu badaczy włoskich. W pierwszej części rozdziału omówiono niektóre spośród starożytnych łamigłówek², potwierdzając odwiecz-

Dr JOANNA OZIMSKA – Zakład Italianistyki, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki; e-mail: joanna.ozimska@uni.lodz.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8261-3614>.

¹ Por. Mollica 2010.

² M.in. kwadrat magiczny Sator-Rotas.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użyte niekomercyjnie – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

ne zainteresowanie człowieka zabawą³, w tym rozrywką umysłową. Wykorzystanie tego zjawiska leży w interesie praktyków i teoretyków działających na obszarze glottodydaktyki⁴. Następnie Mollica wskazuje na trudności natury terminologicznej, wynikające z częściowej nieprzetłumaczalności pojęć, którymi będzie się posługiwał. Interdyscyplinarny charakter książki – co będzie widoczne także w pozostałych rozdziałach – przejawia się w sięganiu przy opisywaniu roli, jaką gry i zabawy odgrywają w życiu człowieka, oprócz tekstów naukowych po różnorodne źródła literackie⁵. W drugiej części pierwszego rozdziału Autor skupia się na zakresie pojęciowym tytułowego terminu *Ludolinguistica*, zwracając uwagę, że dopiero w roku 1998 omawiany leksem został uwzględniony przez słownik języka włoskiego Zingarelli⁶. Wymienia również przykładowe aktywności stanowiące narzędzie tej subdziedziny glottodydaktyki: anagramy, akrostyki, mezostyki, rebusy, zagadki słowne, krzyżówki, które zostaną szczegółowo omówione w kolejnych fragmentach tego i pozostałych tomów serii. W końcowej części rozdziału przedstawia argumenty przemawiające za traktowaniem technik ludycznych odnoszących się do tkanki leksykalnej jako integralnych elementów edukacji językowej. Rozdział wieńczy seria przykładowych ćwiczeń leksykalnych, wykorzystujących narzędzia ludyczne do wprowadzenia i omówienia włoskich rzeczowników niezależnym wraz z odnośnym komentarzem metodycznym.

W rozdziale II („Il titolo camuffato”, 37-46) Mollica, po krótkim wstępie teoretycznym, przechodzi do prezentacji zastosowania gier słownych podczas zajęć dydaktycznych. Proponuje w pierwszej kolejności odwołać się do kompetencji intertekstualnej uczestników zajęć językowych, konfrontując ich wiedzę i umiejętność kojarzenia tytułów znanych dzieł filmowych i literackich. Bazując na znajomości synonimów i rozumieniu definicji zaczerpniętych ze słowników, uczniowie powinni być w stanie odgadnąć „zakamuflowany” tytuł, np. popularnej włoskiej piosenki⁷. W analogiczny sposób – dowodzi autor – można potraktować dydaktyczne przysłowia czy powiedzenia. Mollica przedstawia również uproszczone wersje tego ćwiczenia, dostosowane do różnych poziomów znajomości języka oraz zachęca do opracowania własnych ćwiczeń odnoszących się do wybranej problematyki, np. twórczości filmowej Felliniego.

Rozdział III („L’onomastica umoristica”, 47-50) czerpie z zasobów onomastycznych języka, w szczególności z transparentności niektórych *nomina propria*. Ta część pracy

³ Zob. Huizinga.

⁴ Chodzi m.in. o zasadę zapominania Krashena („the rule of forgetting”), mówiącą, że nauka języka przebiega efektywniej, jeżeli zapomina się o jego użyciu, w sytuacji, gdy cel przeważa nad refleksją nad formą językową. Taką funkcję podczas zajęć językowych mogą pełnić łamigłówki i gry słowne, ponieważ dają okazję do rywalizacji, rządzą się określonymi zasadami, mają cel, są ograniczone czasowo (mają początek i koniec – łamigłówka zostaje rozwiązana) oraz stanowią wyzwanie dla uczestników (Krashen, *Principles and Practice*).

⁵ W rozdziale I przywołano m.in. następujące nazwiska: U. Eco, G.B. Show, C. Aveline, B. Munari, J. F. Fixx, Owidiusz czy Erazm z Rotterdamu.

⁶ Definicja sugeruje, aby rozumieć termin jako dział językoznawstwa, zajmujący się grami słów. Mollica miał wpływ na kształt definicji ujętej w internetowej wersji słownika *Treccani*, rozszerzając ją o związek z uczeniem (się) języków obcych albo drugich.

⁷ Nauczyciel może przykładowo sięgnąć po parafrazę „risulto avere un numero minore di anni di quanto richiesto”, oczekując od słuchaczy identyfikacji ideoniomu „Non ho l’età”.

pozostawia lekki niedosyt⁸, gdyż autor zredukował onomastykon do antroponimów⁹ o autentycznych lub realistycznych desygnatach, których brzmienie i semantyka mogą budzić skojarzenia z wybranymi nazwami pospolitymi, np. zawodów. Rolą uczniów jest zrozumieć i wyjaśnić ten związek¹⁰.

Rozdział IV („L'umorismo”, 51-108), najbardziej obszerny, stanowi glottodydaktyczne studium nad humorem werbalnym i niewerbalnym oraz kulturowymi wymiarami komizmu. Dokonano szczegółowej klasyfikacji dowcipów językowych z uwzględnieniem włoskich uwarunkowań¹¹, przedstawiono zwięzłą charakterystykę politycznej twórczości karykaturalnej na łamach prasy. Rozważaniom teoretycznym towarzyszą liczne przykłady włoskich rysunków satyrycznych z komentarzem metodycznym, wskazującym możliwości zastosowania różnych typologii rysunków i zdjęć humorystycznych do rozwoju receptywnych i produktywnych sprawności językowych. Dużo miejsca poświęcono dydaktycznym aspektom anegdot kojarzonych ze znanymi postaciami¹² z kręgu kultury i sztuki. Mollica wspominał również o wykorzystaniu humorystycznych aspektów artykułów prasowych podczas tworzenia własnych materiałów dydaktycznych. Konkludując¹³, Autor wyraża słuszne zdziwienie¹⁴ dość ograniczonym zainteresowaniem włoskich naukowców poruszaną przez niego tematyką i żywi nadzieję, że niniejszym utworem wypełnia istniejącą lukę¹⁵.

W rozdziale V („L'intervista impossibile”, 109-120) Mollica adaptuje na potrzeby glottodydaktyki radiowy projekt włoskiego dramaturga D. Fabbriego i dziennikarza A. Magliego. W latach 1974-1975 radio Rai z inicjatywy pomysłodawców emitowało realizowane przy współdziałaniu m.in. I. Calvina, U. Eca, L. Sciascii, A. Camillerego tzw. niemożliwe wywiady. Tytułowa nierealność wynikała z zaangażowania w charakterze gości nieżyjących postaci lub bohaterów literackich, w których wcielali się włoscy aktorzy i aktorki. Słuchacze mieli okazję poczuć atmosferę odległych epok, poszerzając zakres własnej wiedzy kulturowej. Mollica dostrzegł dydaktyczny potencjał formatu wynikający z zadaniowości¹⁶ i natury projektowej¹⁷.

⁸ Ten rozdział w stosunku do pierwowzoru z roku 2010 w najmniejszym stopniu został zmodyfikowany.

⁹ Zastrzeżenia może budzić także dość stereotypowy stosunek do reprezentantów poszczególnych krajów, np. z obszaru Azji.

¹⁰ Podejście ludyczne w tym przypadku sprowadza się do rozwiązywania zagadek i poszukiwania osób spełniających określone kryteria: 1) „– Jak nazywa się najbardziej religijna dziewczyna z Anglii?” „– Miss Tica”; 2) „– Jak nazywa się najgorszy włoski taksówkarz?” „– Guido Da Cani”.

¹¹ Omówiono dowcipy o Pierino, karabinierach, F. Totim, S. Berlusconi.

¹² Mollica przytacza w książce anegdoty o Dantem, Petrarce, K. Kolumbie i Michale Aniele z zestawem opracowanych ćwiczeń dydaktycznych.

¹³ W tej części pojawiają się również wątki translatoryczne – komizm wynikający z błędów tłumaczeniowych, popełnionych w przekładzie z języka angielskiego na włoski.

¹⁴ Biorąc pod uwagę twórczość literacką G. Guareschiego i innych włoskich satyryków oraz istnienie tygodnika „La Settimana Enigmistica”, publikowanego od roku 1932.

¹⁵ Por. Balboni; Mezzadri; Diadori i in.

¹⁶ Na temat podejścia zadaniowego zob. Janowska.

¹⁷ Zob. Kaliska 105-107.

Rozdział VI („L'enigma e l'indovinello”, 121-156) stanowi przegląd zagadek i łamigłówek umysłowych, znanych od starożytności, obecnych w mitach greckich, literaturze perskiej oraz inspirowanej nią komedii C. Gozziego. Mollica cytuje również zagadkę werońską¹⁸ oraz opisuje twórczość Giulia Cesare Crocego (1550-1609), autora dwóch ksiąg zagadek. Pojawiają się także odniesienia do świata filmowego. Zagadki słowne odegrały istotną rolę w *Batmanie* i w tragikomedii *Życie jest piękne* R. Begninięgo. Cytując Danesiego, autor słusznie zauważa, że zagadki i łamigłówki stanowią element najmniej zbadany przez teoretyków glottodydaktyki. W ostatniej części rozdziału prezentuje bardzo szczegółową i uporządkowaną klasyfikację tej grupy narzędzi dydaktycznych wraz z przykładami i niezbędnymi wyjaśnieniami. Dostarcza również wskazówek metodologicznych, jak tworzyć na potrzeby zajęć własne zagadki.

Rozdział VII („I problemi di logica”, 157-176) nawiązuje do poprzedniego, gdyż pojawiają się zadania wymagające zastanowienia, ale w mniejszym stopniu bazujące na swoistych właściwościach języka. Odnosząc się do potrzeby ćwiczenia rozumowania dedukcyjnego albo indukcyjnego, Autor tłumaczy, na przykładzie rzeczowników nazywających pokrewieństwo, w jaki sposób wykorzystać na lekcji języka obcego naturalną zdolność uczniów do myślenia, wykraczającą daleko poza przedmiot zainteresowań glottodydaktyki. Podkreśla rolę obrazu w nauczaniu, wspierającą twórcze wykorzystanie umysłu. Rozwinięcie tej myśli stało się tematem kolejnego rozdziału („Una immagine vale mille parole”, 177-192). Ta część w największym stopniu odnosi się do tytułu książki „Mówić i pisać kreatywnie”. Duża ilość przytoczonych przykładów potwierdza motywacyjną funkcję przekazów ikonicznych, rozbudzającą wyobraźnię ucznia.

Kolejny rozdział („Il calendario storico”, 193-232) rozpoczynają rozważania teoretyczne nad innymi niż opisane wcześniej metodami wspierającymi spontaniczną komunikację w klasie. Mollica podziela zdanie wielu badaczy dotyczące roli motywacji w procesie kształcenia i proponuje projekt dydaktyczny wymagający w fazie przygotowania dużej autonomii ze strony uczniów. Stworzenie w języku obcym wspólnego kalendarza ważnych wydarzeń o istotnym znaczeniu historycznym i społecznym stawia uczących się w roli etnografów. Z kolei, korzystanie z opracowanego samodzielnie kalendarium może stać się początkiem interesujących dyskusji, na których zależy Autorowi. Mollica nie traktuje tego narzędzia jako panaceum na wszystkie problemy zgłaszane przez nauczycieli języków obcych, ale warto podkreślić interdyscyplinarny, a w przypadku uczniów szkół podstawowych i średnich, międzyprzedmiotowy walor tego instrumentu.

Ostatni spośród rozdziałów („La lettura”, 233-260) nie wyróżnia się na tle całego tomu ani nie stanowi innowacyjnego punktu widzenia w stosunku do aktualnego stanu badań naukowych. Na temat roli czytelnictwa i immersji językowej istnieje pokaźna literatura przedmiotu. Tym, co wyróżnia podejście autora, jest jego szczegółowy i jasny komentarz metodyczny oraz imponująca egemplifikacja opisywanej problematyki.

Poddana recenzji monografia odnosi się do włoskiego obszaru językowego, ale zaprezentowane i szczegółowo objaśnione techniki ludyczne można z powodzeniem stosować podczas zajęć rozwijających znajomość innych języków obcych. Autor podaje

¹⁸ Odkryty w roku 1924 tekst uznawany jest za jeden z pierwszych zabytków języka włoskiego. Pokazuje to, że początki języka również mogą być kojarzone z pojęciem ludyczności.

przykłady gier semantycznych, realizowanych w synonimii, polisemii i homonimii czy gier gramatycznych (fonetycznych, słowotwórczych i składniowych), możliwych do realizacji jako element kształcenia w językach obcych. Wiele spośród wymienionych aktywności może być adresowanych zarówno do obcokrajowców, jak i rodzimych użytkowników języka. Podobnie jest z recenzowanym tomem. Jego struktura, kompleksowość przeprowadzonych analiz, wielość odniesień bibliograficznych i wspomniana już interdyscyplinarność sprawiają, że stanowi on ciekawą propozycję zarówno dla teoretyków glottodydaktyki, jak i praktyków nauczania. Podręcznik traktuje o ludyczności i czyni to w sposób ludyczny, prezentuje omawiane treści z odpowiednią dozą naukowej powagi, ale i humoru. Książka *ludolinguistica* jawi się jako cenne i skuteczne narzędzie w nauczaniu języków obcych w perspektywie andragogicznej z uwagi na zbieżność celów z podejściem humanistyczno-psychologicznym.

BIBLIOGRAFIA

- Balboni, Paolo Ernesto. *Didattica dell'italiano a stranieri*. Università per Stranieri di Siena – Bonacci Editore, 2004.
- Diadori, Pierangela, i Massimo Palermo, Donatella Troncarelli. *Manuale di didattica dell'italiano L2*. Guerra Edizioni, 2009.
- Huizinga, Johan. *Homo ludens. Esej o zabawie jako elemencie kultury*. Tłum. Maria Kurecka i Witold Wirpsza. Wydawnictwo Aletheia, 2022.
- Janowska, Iwona. *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2011.
- Kaliska, Marta. *Model uczenia języków obcych w szkole wyższej na przykładzie języka włoskiego. Założenia teoretyczne, metodologia nauczania i zintegrowany rozwój kompetencji*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytet Warszawski, 2018.
- Krashen, Stephen. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press Inc., 1982.
- Mezzadri, Marco. *I ferri del mestiere. (Auto)formazione per l'insegnante di lingue*. Guerra Edizioni, 2003.
- Mollica, Anthony. *Ludolinguistica e Glottodidattica*. Guerra Edizioni, 2010.